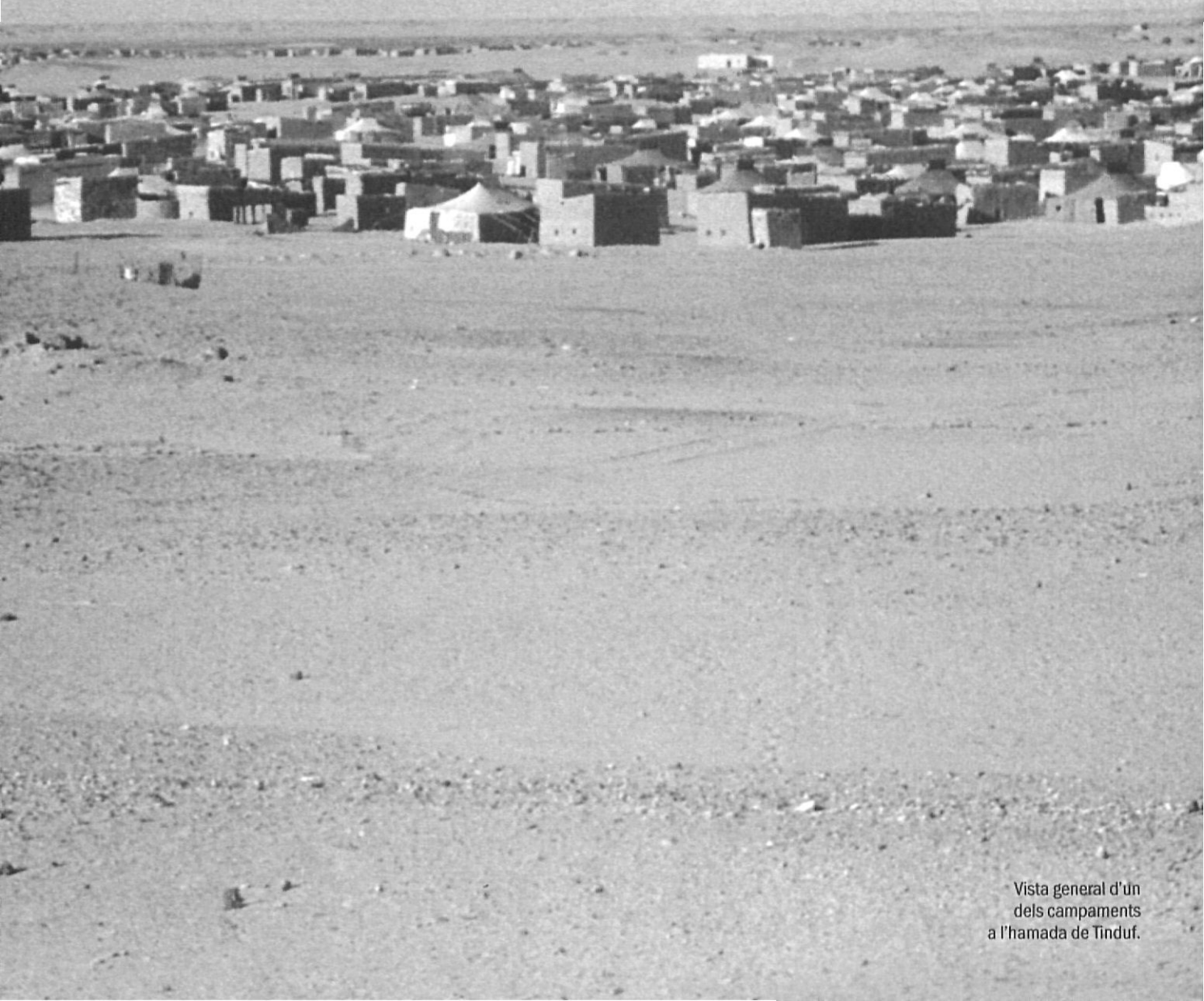

viatges

El Sàhara,

Vista general d'un
dels campaments
a l'hamada de Tinduf.

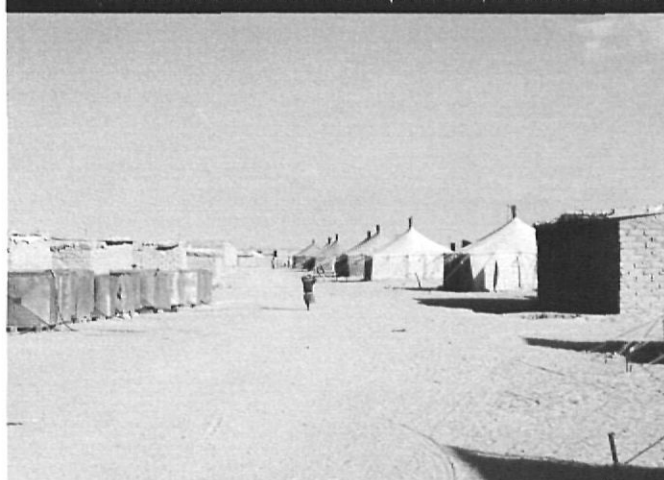
l'exili a la sorra

Roser **Carles** — Arribem a un petit aeroport, amb els ulls somnolents, cansats per les llargues hores d'espera a l'aeroport de Barcelona. És fosc, però en l'aire s'intueix que hem arribat a un altre país, darrere la foscor se sent un aire calent que ens dóna la benvinguda només de trepitjar la pista. Allà, lluny, cremen quatre bombetes dintre d'un petit edifici. Ens hi acostem, amb la seguretat de trepitjar un país amic. Files de gent ordenada passen davant un uniforme caqui que ens observa amb la cara de tots aquells que en porten un; mira una i altra vegada la foto del meu passaport i em mira a mi, articulo quatre paraules en francès, en un desig d'expressar la voluntat d'entesa, continua mirant la meva foto una i altra vegada; finalment estampa el desitjat segell en el meu passaport.

A l'aeroport

Una altra filera ben arrenclada de visitants en unes instal·lacions petites i obsoletes; ara toca revisió d'equipatges. L'aeroport de Tinduf, al sud d'Algèria, és un aeroport militar, molt més petit que l'aeroport de Girona, que només disposa de dues escales, una de curta i una de llarga, per als avions que arriben. Des de fa deu anys està acostumat a aquesta arribada massiva de visitants. És Setmana Santa i molts catalans i espanyols de totes les comunitats autònomes han volgut anar, una vegada més, a expressar la solidaritat amb aquests refugiats que ja fa més de vint-i-cinc anys que viuen abandonats al mig del desert. Entre ahir i avui han arribat onze avions xàrter. Els policies estan cansats de veure passar fruita, llauanes, medicaments, joguines, material escolar... i decideixen que ells també tenen dret a aquesta solidaritat; d'aquí

Al costat de les haimes, perfectament alineades, hi ha unes construccions de tova on hi ha una petita sala, la cuina i la latrina.

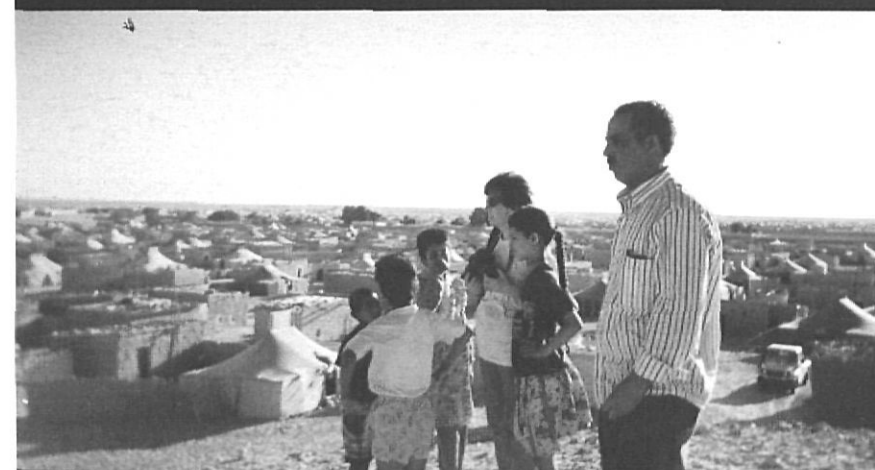
Fotografies: David Collell, Alba Vila i Roser Carles

Una haima acolorida per la sorra.

El sistema de transport als campaments.

Els amics sahrauís ens fan de cicerone.

prenen unes llaunes, d'allà un paquet de tabac, cada bossa haurà de pagar el seu impost.

Ara toca la meua bossa, amb un somriure, un «salam alikum!» i una mica de conversa potser aconseguirem que l'impost sigui més lleuger. Darrere les bosses arriben les caixes d'ajut humanitari: medicaments per a l'hospital, material escolar per a les escoles, plaques solars per a les instal·lacions humanitàries, un ordinador per al ministeri d'Educació... Cal fer-ne un seguiment precís, no es pot perdre res; les caixes, numerades, van fent via cap al camió. Aquell aire càlid s'ha reconvergit; a la matinada l'aire és fred. Em sento absolutament destemperada; un sahrauí m'ofereix el seu jersei. Aquesta és la manera d'arribar a un camp de refugiats! Demanant ajuda humanitària! Ja es percep la primera llum del matí.

A poc a poc arriba l'alba. Jo encara no m'he pogut moure de Tinduf, hem hagut d'esperar un altre avió que arribava de Barcelona. De nou les cares de son, les bosses i més caixes per enviar, de manera ordenada, cap a un camió on es desordenaran tot seguit. Hem perdut una caixa. Tornem a comptar, falta la caixa 10. Anem dintre una altra vegada. La cinta, gandula, s'ha cansat de treballar, i amb ella els treballadors de l'aeroport; a dins no queda ningú, només una caixa amb una etiqueta amb un número 10 treu indecisa el cap per la cinta. Pugem a l'autobús, amb matrícula de Jaén, que ens ha de portar fins a Rabuni.

Rabuni és el centre administratiu dels campaments de refugiats del poble sahrauí. Era l'any 1975 quan Espanya abandonava de la manera més vergonyosa i covarda aquells que fins aleshores havien tingut un DNI espanyol i representants a les Corts espanyoles. Espanya deixava sols els sahrauís, després d'haver pactat amb els seus amics. I mentre la legió espanyola abandonava els quarters, els marroquins ocupaven els carrers, les places i les cases dels sahrauís que havien de fugir com podien, sota el foc implacable de l'aviació marroquina. D'això en deien la Marxa Verda i una ocupació civil. Cotxes sobrecarregats, mares amb els fills a coll, ancians que s'acomiadaven de la seva

família, a la qual no podien seguir... L'únic refugi possible va ser l'hamada de Tinduf, molt a prop del seu Sàhara.

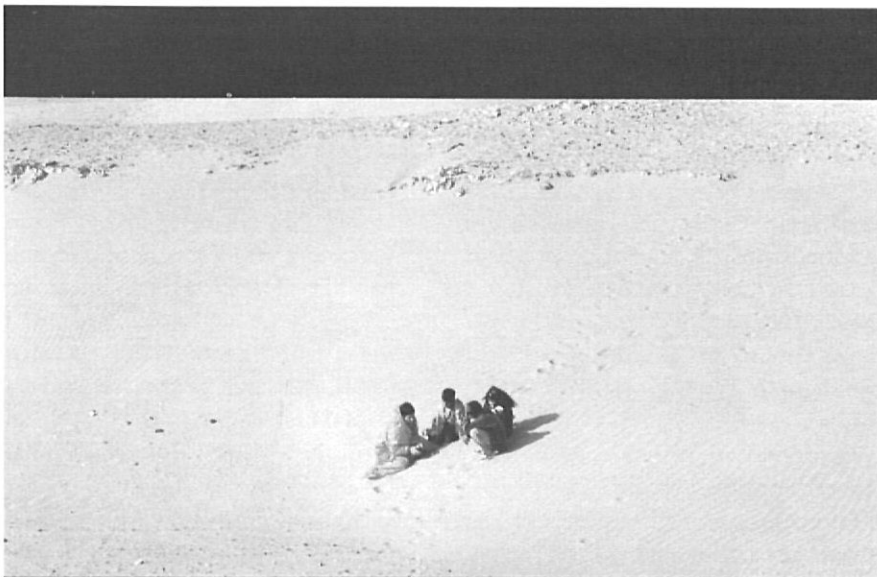
En el camí cap a l'hamada, cap a l'exili, alguns, massa, es quedaren pel camí, exhausts per la fatiga o sota el foc de napalm de l'aviació marroquina; aquella terra que desitjaven lliure els va acollir, però sense el seu bé més preuat: la vida. Altres arribaren on els joves de Polisario, moviment d'alliberament del poble sahrauí, tenien els seus campaments. Allà, en la precarietat més absoluta, acolliren, amb l'hospitalitat dels pobles del desert, els seus compatriotes. I allà, a l'hamada de Tinduf, va començar un dels més durs camins que a vegades han d'emprendre alguns pobles: l'exili.

I allà, a l'hamada de Tinduf, convertida avui en el recer del poble sahrauí, arribàvem nosaltres, amics i amigues del poble sahrauí. L'hamada de Tinduf és un desert molt poc acollidor, ple de pedres, sense cap oasi, amb poques dunes... És una immensitat monòtona, marró i més marró, amb un horitzó tan llunyà que fa por; només les traces que hi han deixat les rodes d'altres vehicles ens poden donar certa confortabilitat de terra ja trepitjada, de camí ja traçat.

El retrobament

Han vingut els nostres amics. Allà, enmig de les *melfes*(1) i les *darra'as*(2), tots tenim ja la sensació d'haver arribat a la nostra destinació. S'ha acabat la monotonia: el blanc i el blau de les *darra'as* i el negre dels *zems*(3) dels homes, els colors cridaners, alegres, enjogassats de les *melfes* de les dones, ens mostren que allà hi ha vida, hi ha una lluita per la supervivència, per al no-oblit. Un somriure amic, una mirada profunda d'uns ulls brillants, una encaixada de mans calentes, un petó sorrenc, un crit gutural, una abraçada d'uns braços llargs i embolcalladors, unes paraules amb accent cubà... Tot és moviment, tot és vida aquí, al mig de l'hamada, al costat d'un poble a l'exili.

Però en aquest exili que no és ben bé meu, de cop em sentí tota protegida per la força d'uns braços

Una trobada a les dunes de Smara.

Un record que tots tenim: els colors de les *melfes* entre la monotonia de la sorra.

amics: és en Kori, que fa estona que em busca. No sé com sap que he vingut. Aviat arreplega la meua motxilla i em posa un *zem* al cap —«agafaràs una insolació, i només són les deu del matí»—. Ho tinc clar; haig d'anar a casa seva abans de res; l'Emma diu que m'hi acompanyarà. Ella ha d'anar a casa la Mariam, una nena que té acollida des de fa dos estius; de petita va tenir una polio i les cames se li dobleguen com la plastilina, cau i torna a caure, ara gràcies al tractament i les crosseu cau menys. La Mariam no ha pogut venir perquè no té papers; l'Emma no sap com explicar això a la mare, que fa dos anys que no la veu. Realment costa d'entendre.

De camí cap al campament, penso com costa entendre la supervivència en un medi tan hostil. Arribem al campament del 27 de Febrer: la Bishra, la Laila, la Salka... ens hi esperen. Són unes dones lluitadores, la seva ideologia és la de tots aquells i totes aquelles que creuen en la llibertat i la dignitat. Elles han aconseguit transmetre la força i l'emoció de la seva lluita. Ens asseiem davant la safata del te. «Avui el faràs tu», em diu la Laila. I allà mentre va caient tant te al got com a la safata, li miro els ulls, la seva mirada lluent, malgrat els anys passats a la sorra.

Viure a l'exili

Amb aquests ulls, l'any passat amb la Laila vam mirar plegades fotos del seu Sàhara, del Sàhara de veritat, i vam plorar plegades. Allà, davant el mar de Dajla, la Laila va recordar l'ombra de les palmeres i aquell blau que feia vint-i-cinc anys que no veia i vam plorar. Aquella ombra de les palmeres era ben diferent de l'ombra que van trobar quan van arribar a l'hamada: allà les dones, exhaustes per les fatigues de la fugida, només tenien una ombra per a elles i per als seus fills. Allà, sota el sol implacable, només tenien l'ombra de les seves *melfes* de gasa. Però les dones sahrauís són fortes i fermes, saben que aquella també era la seva lluita i allà els sahrauís varen formar un Estat el 27 de Febrer de 1976. Un Estat amb hospitals, amb

escoles... un Estat on les dones tenien un paper capdavanter en l'organització dels campaments.

Allà van haver de construir la seva llar, i ho van fer de la manera com havien viscut els seus avantpassats. Varen muntar *haimes*, organitzaren campaments i els van anomenar amb el nom de les principals ciutats del Sàhara: El Aaiun, Smara, Ausserd i Dajla. I també varen batejar els barris amb els noms de les seves ciutats: Farsia, Makbes, Amgala, Bucra, Ain el Beida... No volien perdre la memòria ni la identitat: van organitzar escoles per explicar als infants la història del seu país, van organitzar grups folklòrics per preservar una part de l'essència del seu poble. Però també sabien que podien caure en l'oblit i quedar per sempre més oblidats allà al mig. Varen enviar els seus fills i les seves filles a estudiar a l'estranger, a passar l'estiu a altres llocs amb altres famílies... No, l'oblit no era possible.

A la Laila tampoc li era possible oblidar el seu fill petit, aquell nadó de sis mesos que va deixar amb la seva mare allà, al Sàhara ocupat, durant la fugida. Ella tenia clar que l'infant no podia sobreviure en una fugida com aquella. El va deixar adormit en els braços de la iaia i aquella era la imatge que va guardar al seu cor durant disset anys. Per això quan en una nit fosca Mohamed va fugir del Sàhara, saltant per sobre dels murs que el rei marroquí ha construït al llarg del Sàhara, i va arribar als campaments, la Laila només plorava. Li deien que aquell era el seu fill, el seu Mohamed, però ella només recordava, entre els ulls entelats de llàgrimes, un nadó dormint als braços de la iaia. I vam plorar totes dues.

Avui en Mohamed és un noi que fa de mestre de llengua àrab a l'inter-nat 12 d'Octubre. Va estudiar a Algèria, país que els ha acollit, els ha donat suport polític i logístic i els ha donat formació. És d'admirar que un poble condemnat a l'exili hagi tingut tan clara la necessitat de formació de tota la població. Als campaments tota la població infantil està escolaritzada, en unes condicions de precarietat material, però amb la gran força dels seus i de les seves mestres.

La vida als campaments

La Bishra m'acompanya a l'escola. Sembla estrany que hi hagi tants infants allà dintre. No se sent res de res, l'escola funciona a través d'una disciplina fèrria, quasi militar. Vaig a classe de la Umelfadli, però avui no hi és. El seu company m'explica que ha arribat el marit del front i la directora li ha donat festa. Ell està fent classe de matemàtiques i està explicant els conceptes «més gran», «més petit»; per això fa aixecar el més alt i el més baix de la classe i els posa com a exemple.

Les aules tenen unes finestres petites per on entra una escletxa de llum, han de triar entre la sorra o la llum. Quan bufa el sirocco, l'avanç de la sorra és implacable i es fica per tots els forats i per tots els racons. És quan entens la necessitat de la *melfa*, del *zem*... i de tots els ginys i estratagemes camaleònics que calen per viure en un medi tan hostil. El mobiliari de l'aula el conformen les mateixes taules verdes de les nostres escoles, amb una lleugera patina sorrenca i unes cadires malmeses, des d'on uns ulls rodons, oberts i amb aire tafaner miren les nouvingudes. Els infants del Sàhara saben que arriben els amics i les amigues, la seva família de prop del mar o de la muntanya. N'hi ha que han tingut la sort de poder sortir d'aquest infern durant els dos mesos d'estiu i han tornat amb el somriure renovat i han encomanat l'esperança de la solidaritat als seus pares i veïns.

La Mariam va venir a Girona fa dos anys, amb un projecte de vacances d'estiu per a nens i nenes sahrauís. L'objectiu d'aquest projecte és que els infants dels camps de refugiats passin les vacances acollits en famílies i que facin d'ambaixadors de la causa del seu poble. D'aquesta manera, molts hem descobert de la mà de la Wahba, de l'Aziz, d'en Mohamed, de l'Egnaita... una nova realitat de la mà d'un infant. D'aquesta manera els hem obert els nostres braços i molts som ara aquí a les *haimes*(4) de la Wahba, de l'Aziz... compartint experiències amb els nostres amics i les nostres amigues sahrauís.

Vaig a trobar l'Umelfadli a la seva *haima*. Em perdo, totes són iguals; aviat, però, un nen m'agafa de la mà. Ja tinc el

meu cicerone particular, se n'hi ajunten tres d'altres, no es posen d'acord cap on hem d'anar, fins que surt la mare d'un d'ells i amb quatre críts els envia a jugar. Ara és ella qui m'agafa de la mà i em porta a la *haima* d'Umelfadli. Tots són críts de joia, realment una se sent benvinguda, amb tota aquesta cridòria. L'Umelfadli és una jove mestra que ha estudiat a Cuba, el seu castellà té el deix cubà i la ideologia revolucionària d'ambdues bandes. En Salama, el seu marit, acaba d'arribar del Sàhara alliberat, aquella part del territori sahrauí que no els ha estat usurpat, ni encerclat per un mur; però no hi poden viure els sahrauís perquè és front de guerra, encara que des de l'any 95 estan en una situació d'alto el foc. Cada sis mesos els soldats sahrauís poden tornar a casa per veure la família.

Un te a la *haima*

En Salama no parla espanyol i és l'Umelfadli qui fa d'interpret. Ell, tímid, sap bé que ha d'emprendre la retirada una vegada fetes les salutacions perquè la complicitat femenina així ho demana i es col·loca en un discret segon pla. Ens fa un te boníssim, mentre mira com, a poc a poc, ens anem engrescant a explicar-nos les nostres històries. Complicitat i sentiments, revolucions i lluites. Arriba l'Alí, el germà, un noi alt, cixerit, somrient, amb aquella mirada profunda de tots els sahrauís. Ja veig que no marxaré; l'Alí em reté agafant-me la mà cada vegada que faig l'intent de marxar, costa molt poc de sucumbir a la força de la seva mirada, al tacte de la seva mà. Crida els amics i vénen a jugar.

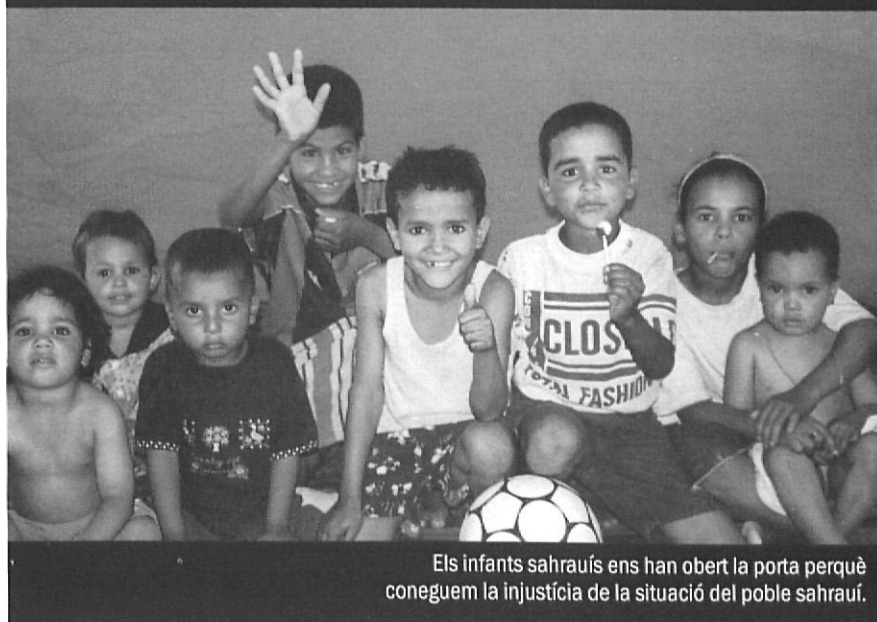
Les pedres, els pals, la sorra... qualsevol cosa serveix per passar l'estona al desert. Juguem a un joc que no acabo d'entendre. Entenc, però, que guanyo una vegada rere altra. L'Umelfadli i el seu germà es piquen l'ullet constantment. En Salama em va posant palets al davant, això vol dir que guanyo. Cap al tard traiem la catifa fora i ara se'ns afegeixen els veïns, tothom surt a parar la poca fresca que hi ha al mig d'aquest desert. Procuo posar-me d'espectadora, m'encanta veure'ls parlar, riure, picar-se... sento

L'hospitalitat: una acollida en una *haima*.

L'hora de la tertúlia amb les amigues.

Els infants sahrauís ens han obert la porta perquè coneguem la injustícia de la situació del poble sahrauí.

la seva xerrameca, no els entenc, però ja en tinc prou per veure la força que hi ha al darrera. A poc a poc, com si li sabés greu, la llum va marxant i va donant pas a les estrelles.

Recordo la primera vegada que vaig venir, havia anat a visitar una de les nenes que l'estiu havien vingut a Girona i s'havia fet tard. Tot de cop vaig sortir de la *haima* de la Hanna per anar a buscar un regal, en sortir de la *haima* vaig fer un crit, mai havia vist tantes estrelles juntes lluint amb aquella força. A dintre la *haima* tothom es va espantar i varen sortir corrents pensant que m'havia passat alguna cosa. Quan els vaig dir que m'havien impressionat les estrelles, van riure i riure. Cada nit quan vèiem les estrelles em feien cridar i reien i reien quan els deia que jo em volia emportar aquelles estrelles a casa. Els costava d'entendre que me'n volgués emportar alguna cosa d'un lloc on no hi ha res més que ànsia de llibertat.

A la Umelfadli li agrada molt parlar de llibertat, sembla com si parlant-ne aconseguís fer un conjur i veure-la més a prop. Ella quasi no l'ha coneguda, era molt petita quan la seva família va haver de marxar d'El Aaiun. Tot el que sap li ha explicat la seva mare. L'èxode va ser molt dur, van haver de deixar pel camí el cotxe amb què havien marxat i caminar i caminar. Caminar i fugir, quan el cansament els vencia, arribava l'aviació marroquina i havien de treure les forces d'allà on podien per poder sobreviure. L'esperit de supervivència donava forces a les mares per agafar les seves criatures a coll i començar a córrer en una desbandada desesperada.

Ella ha crescut aquí, però no vol que hi creixi la petita Samira. Per a la seva filla vol un futur de veritat, en un país lliure, on la dona tingui un paper important en els òrgans de decisió tal com l'està tenint als campaments. Per a la seva filla vol una casa blanca, amb un pati amb flors on arribi la brisa de l'Atlàntic i on el sol no cremi el rostre i l'envelleixi quan encara estigui a la flor de la vida. Vol que la petita Samira pugui viure al seu país. A ella li hauria agradat anar a la guerra a defensar al

seu país i no entén que les dones no hi puguin anar, a ella no li hauria importat gens agafar una arma per aconseguir un futur per a la Samira, perquè aquí als campaments de Tinduf no hi ha futur, només la supervivència del dia a dia. El futur és allà, a la terra ocupada.

L'Alí m'acompanya a casa la Bishra. Allà em renyen perquè he estat tanta estona fora, m'estaven esperant per matar la cabra. I jo que m'ho volia estalviar. L'hospitalitat sahrauí demana que se sacrificui una cabra per a l'hoste que arriba de lluny. Em demanen que faci una foto, no sé com quedarà perquè jo tanco els ulls mentre la faig: la sang m'esgarrifa. L'Alí es quedarà a sopar, a les *haimes* no hi ha taules, ni plats, ni coberts... tothom hi és convidat. Arriba també en Mohamed Fadel, el cosí de la Bishra, que treballa a la televisió sahrauí. Arriba acompanyat d'uns italians que estan filmant un reportatge. Una altra vegada l'escalfor d'uns braços amics, l'amistat d'unes mans fortes, seques i dures com el sirocco. Alí s'ha posat a fer te. La *haima* es va omplint d'enraonadisses; vull anar a ajudar a la cuina però no em deixen. La Laila està fent uns pinxos en una brasa feta a fora, mentre la Bishra i les seves amigues preparen un cuscús amb la cabra. A la cuina, les dones trastegen entre xerrameques.

Un poble en lluita

Tothom té ganes de parlar, de preguntar, els sahrauís són tafaners de mena. Prenen la postura típica de mig ajaguts, recolzats sobre el braç. Nosaltres, els no sahrauís, anem canviant de postura. Els italians no entenen gaire res i em presto a fer de traductora, tasca quasi impossible perquè tothom pregunta alhora. Estan molt interessats, fascinats, diria jo, per la personalitat d'en Mohamed Fadel. Ell és un altre gran lluitador, de paraula fàcil i força de sentiments. La conversa gira cap a la guerra, l'alliberament del poble... És difícil traduir el sentiment que traspua darrera les paraules d'aquests joves sahrauís. Arriba el cuscús i decidim entre tots que anirem a fora, «sota les teves estrelles», em diuen. *Ens porten plats i forquilles per*

als convidats, refuso el plat però agraeixo la forquilla: no en sé fer d'aquelles boletes que ells fan àgilment amb les mans, a mi em cau tot per terra.

Asseguts a terra, després del deliciós sopar, reprenem la conversa seriosa d'abans. Els joves estan orgullosos de la lluita dels seus avis i pares, però pensen que s'hauria de reprendre la lluita, que l'ONU els té abandonats i se'ls va rifant cada vegada. En Mohamed Fadel és qui ho expressa d'una manera més gràfica: «quin poble pot estar més condemnat que aquell que es veu obligat durant generacions a beure llet en pols i menjar sardines de lluna quan té un país ple de pastures on els camells poden campar amb tota la llibertat i un dels banes de pesca més rics del món? Qui ha tret als nostres nens el dret de veure una flor i de sentir el cant dels ocells? Qui ha tret als nostres morts el dret de reposar sota la seva terra?». Esgarrifances, impotència, ràbia... Però mai, mai no els podran treure la dignitat. Aquí, en el no-res del desert, les paraules prenen més força que en cap altre lloc.

Dignitat, aquesta és la paraula que no ens traiem de la boca quan tornem dels campaments. Dignitat que es veu a cada racó, que se sent a cada conversa. La dignitat d'una cuina amb tots els estris arrengrats amb molta cura, la dignitat d'una jove que desplega tot el seu coqueteig davant el grup de joves que la veuen passar, dignitat de les dones que dia rere dia reparteixen els pocs queviures arribats de l'ajuda humanitària, del combatent que acaba d'arribar del front i que refà pacientment la seva casa amb noves toves... La dignitat que els ha portat durant aquests vint-i-cinc anys a no doblegar-se de desesperació.

A poc a poc tothom se'n va a dormir, jo estic absolutament desvetllada per totes les emocions del dia i per tots els tes presos. Només l'Alí i en Mohamed Fadel continuen confegint discursos que ja no puc escoltar. Estic absolutament amarada de sensacions noves. A poc a poc van callant. Els proposo una passejada callada, sota aquesta volta de tantes estrelles. S'hi apunten, suposo que per no deixar-me sola; no sé si ho acaben d'entendre. *Silenci sobre silenci, la nit*

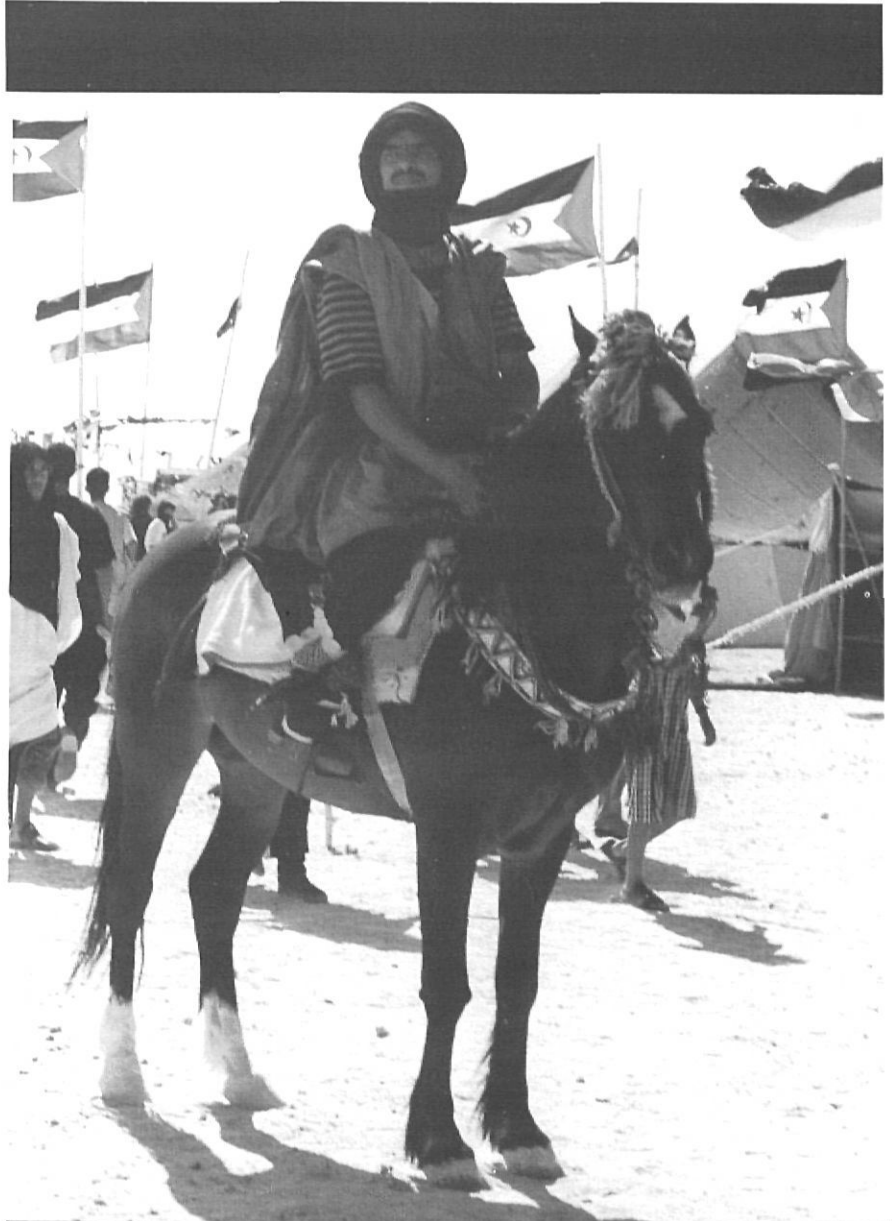
no és fosca, la lluna i les estrelles lluen lliures per a nosaltres que els observem, petits com som al mig de l'hamada.

La dona sahrauí

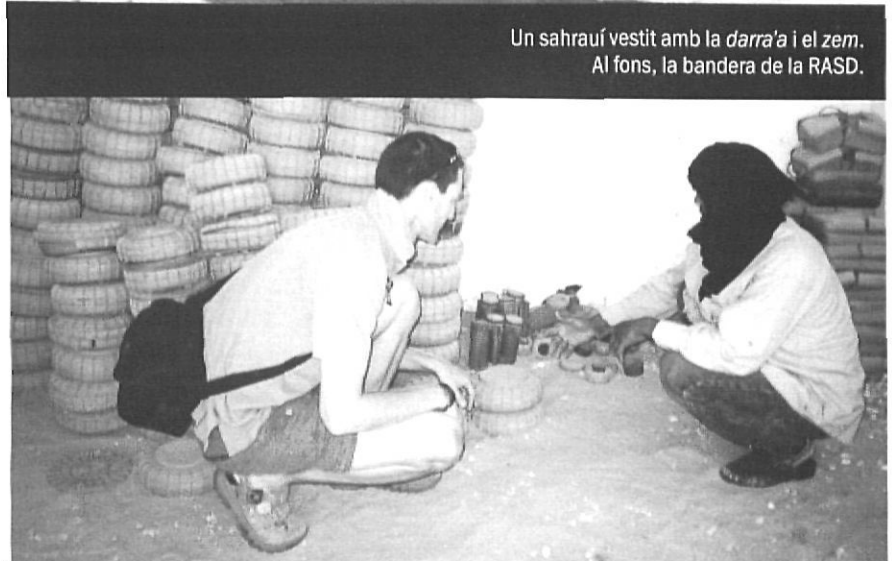
Dormim, un al costat de l'altre a la *haima* de la Bishra i en Cori. Al matí, quan em desperto ja tothom és fora. No els he sentit marxar. M'aixeco a poc a poc, la Bishra em porta aigua per rentar-me i veig que ja em té l'esmorzar a punt: pa amb mantega i cafè. Em pregunta què vull fer, mentre la Magasen, la seva filla petita, no acaba de sortir de darrera de la seva *melfa* negra. Vull anar a l'escola a veure la directora, em diu que avui no hi és, que ha anat a veure la seva germana a Mauritània i que no tornarà fins la setmana que ve. No pot ser! Jo havia de parlar amb ella del material del projecte de l'aula de recursos: no hi ha directora, no hi ha clau de l'aula, no hi haurà informe del projecte.

Arriba una senyora amb un infant mocós a coll que em mira amb ulls de tafaner. Porta a la mà una carta que li acaba d'arribar de Lugo, algú li ha portat en mà, però no s'ha aturat a pensar si la senyora sabia llegir. Li llegeixo amb molt de gust: la família està bé, els hauria agradat d'anar-hi però no tenen dies, esperen que la Mahmuda hi pugui tornar a l'estiu, a passejar amb bicicleta pels carrers del poble. Em demana si jo li puc escriure una carta per a la família de Lugo: ells estan bé, el petit està una mica malaltó, la panxa, i la Mahmuda potser no sortirà aquest estiu, perquè no ha tingut gaires bones notes. Aquesta és una manera d'estimular l'estudi: qui té més bones notes té més possibilitats de sortir de vacances.

Aquí al campament del 27 de Febrer hi ha una escola de dones. Fan classes de mecanografia, aprenen a fer catifes i també hi ha hagut classes d'alfabetització per a totes aquelles dones que varen haver de patir els primers anys als campaments i no es varen poder alfabetitzar. Als campaments hi ha molta gent formada: metges, mestres, enginyers... Alguns treballen ara per a la comunitat, d'altres esperen el retorn al Sàhara per poder

Un sahrauí vestit amb la *darra'a* i el *zem*.
Al fons, la bandera de la RASD.

El poble sahrauí és un poble en lluita. De les armes capturades als marroquins n'han fet el Museu de la Guerra; la majoria de les bombes antipersona són de fabricació espanyola.

exercir la seva professió. Què hi fa sinó un tècnic de telecomunicacions en un camp de refugiats? Les dones també formen part d'aquesta població formada a l'exterior: a Cuba, a Algèria, a Líbia, algun a Espanya... Algunes d'aquestes dones tenen un paper clau en la vida als campaments, han format la Unió Nacional de Dones Sahraüis, una organització feminista que treballa amb els moviments feministes d'arreu d'Europa, Àfrica i Amèrica.

Pregunto si la Fatma és als campaments, em diuen que sí, i aprofito per anar-la a veure. Vaig conèixer la Fatma a Barcelona, l'any passat, quan vam celebrar el Congrés Internacional de la Dona Sahrauí al Pati Llimona. Feia goig de veure aquella sala plena de dones que volien decidir i prendre accions per al futur del seu país i que ens deien com les havíem d'ajudar. Quan arribo a la seva *haima* em rep amb la mirada franca i amb un crit; se'n va a una reunió i li demano si la hi puc acompanyar. Allà em trobo amb cares conegudes, amb cares lluitadores, cansades, però fermes. Elles soles no se'n sortiran si les dones de l'exterior no les ajudem a denunciar la seva situació, triplement greu per ser dones, musulmanes i refugiades. Preparaven el congrés que s'havia de celebrar el mes següent als campaments, al qual assistirien representants de les associacions de dones d'arreu del món, però sobretot d'Espanya. Espanya ens ha traït, però els espanyols són els nostres germans, els espanyols s'han solidaritzat més que ningú amb nosaltres.

Una supervivència difícil

Realment en aquest lloc només es pot sobreviure amb la solidaritat i l'ajuda dels altres. No hi ha res ni hi pot haver res. És una gran sorrera amb pedregam de tant en tant. Al subsòl hi ha aigua, però és una aigua salinosa; el Sàhara era un antic desert. S'han fet pous i petits hortets, d'on neixen unes hortalisses raquíiques que serveixen per als malalts dels hospitals. L'aigua la porten en tonells i és emmagatzemada en petits dipòsits, on van a buscar-la les dones. Realment, la seva és una

lliçió d'ecologia i d'estalvi de recursos: l'aigua del got que no es beu es torna a la gerra, les deixalles de fulles i aigua del te són menjar per a les cabres... Nosaltres comprem aigua embotellada a les petites botigues que s'han anat muntant i ells beuen Coca-Cola, avui que hi ha convidats és festa major.

La presència de convidats és vista com un honor i per això procuren que estiguin la mar de ben atesos. És una companyia important en la monòtona vida dels camps de refugiats. Els veïns i parents vénen de visita per fer-la petar una estona, per saber què passa al món, per demanarte una medicina... Procurem que la nostra visita no sigui una càrrega per a ells i viatgem quasi sense equipatge propi, amb les motxilles plenes de coses essencials als campaments. Sabem que rebrem regals allà on anem: una *melfa*, un braçalet, un collaret... i la benvinguda a cada *haima* amb una ruixada de colònia; al final ja no saps de què fas olor.

Els campaments fan una olor especial. Sorpren la netedat que hi ha en un medi tan propici a la pols i a la brutícia. És un element més de la dignitat. Quan torno veig que la Bishra ha fet dissabte i ha cobert totes les meves coses amb una *melfa* vella perquè no s'empolsin. Aquesta tarda vindran les amigues a veure el serial de la tarda. La Bishra té una tele petita en blanc i negre que funciona amb energia solar; és la seva finestra al món, no ha sortit d'aquí en els vint-i-cinc anys que fa que hi és. Quan arriben les amigues tot són abraçades i petons. El serial és igual que els d'aquí però en àrab. Elles s'emocionen i criden i escridassen el protagonista quan no és fidel a la dona.

La dona sahrauí no té la dependència del marit que hi ha en algunes societats musulmanes. A la societat sahrauí no existeix el repudi, però sí el divorci, i el pot demanar tant ell com ella. De fet és un fet molt normal que tothom hagi estat casat més d'una vegada i que tinguin força fills. Les amigues de la Bishra han vingut amb els seus fills petits, que dormen a la falda, tranquil·lament, amb el soroll de la tele i la xerrameca de les

mares de fons. Jo també m'ensopeixo i m'adormo. Després fem un te i un altre te, mentre elles, tafaneres, investiguen la meua vida personal. Si no tinc marit, elles me'n busquen un, que els sahraüis són molt eixerits i et poden fer molts fills, i si no me'n deixen un dels seus, que ja fa molt temps que els tenen. I van picant l'ullet i es van enriolant amb un somriure murri. Arriba en Cori i quan veu tota aquella munió de dones es retira prudentment a la *haima* del costat.

La nostra solidaritat: una espurna d'esperança

Avui hi ha una festa a la *wilaia* de Smara. En Cori no treballa i proposa que hi anem amb el camió amb què transporta d'un campament a un altre queviures, persones i material. És un dels deu camions que va formar el comboi de la darrera Caravana per la Pau al Sàhara que s'organitza cada any des de Catalunya. Ens enfilem tots al camió i posen una cinta d'en Julio en honor meu. La Laila, l'àvia, també s'hi ha apuntat, ella es quedarà a casa de la germana de la Bishra, que viu a Smara, amb els petits. Hi ha un festival de música on actuen músics, actors i cantants sahraüis i espanyols. El festival es diu Sàhara en el Corazón. Hi és tothom, han fet un recinte tancat i l'entrada és controlada; només deixen entrar els convidats i les famílies dels convidats. Els altres s'ho han de mirar des de fora. Quina llàstima!

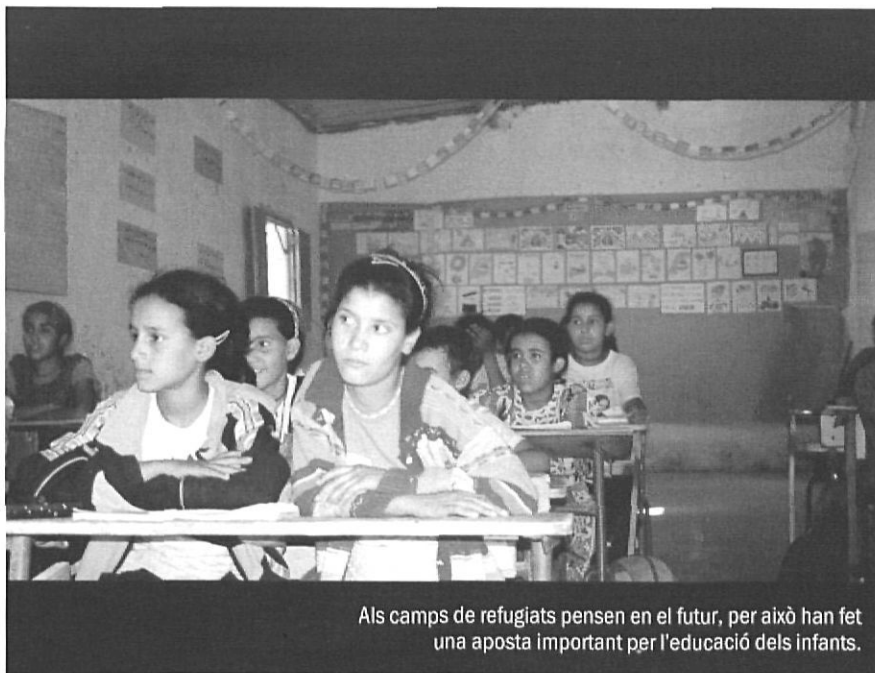
De Catalunya han vingut Els Comediants. Sempre més recordaré les cares i els ulls dels sahraüis, petits i grans, en veure el sol i la lluna dels Comediants. Els seus ulls eren com objectius que estaven retenint un moment realment màgic. Cada *wilaia* té el seu grup folklòric i hi ha una veritadera competició. Quan surt el grup de Smara es nota que actuen a casa. De cop el sirocco que bufava comença a fer-ho amb més força i una cortina sorrenca esborra l'escenari. No es veu res. Hem de tornar a casa. La Bishra m'agafa a mà i guia els meus passos; és com si m'hagués quedat cega. Dormirem a casa la germana. No cal avisar ni demanar permís, només s'ha de dir

que ens quedem i ens fan un lloc. El vent bufà tota la nit. L'endemà tot és més marró que mai.

A Smara trobo els amics de Girona. Girona està agermanada amb Farsia, una de les *daires* de Smara, i la majoria de nens i nenes que vénen a l'estiu a Girona són d'aquesta *daira*. Hi hem fet diferents projectes: dotació de material i de medicines a l'ambulatori, servei de megafonia de la *daira*... Ara volem començar un projecte amb l'escola bressol i per això els companys s'han entrevistat amb la directora. Avui tenien previst anar a l'escola d'en Castro. En Castro és un personatge singular, que ha estudiat a Cuba, com bona part dels sahrauís, i que l'única retirada que té amb el líder cubà és la barba. Això sí, té tanta dialèctica com ell. En Castro és el responsable de l'escola de disminuïts psíquics i físics de la *wilaia*. Ell es creu molt la feina que fa i la necessitat de treballar amb aquests nens, que encara tenen més difícil de sobreviure en un camp de refugiats. Fa dos anys vam poder baixar un Land Rover de vintena mà perquè poguéssim anar a buscar aquests nens i nenes a la seva *haima* i portar-los a l'escola.

A tothom que s'acosta a l'escola li explica les mancances que té, es queixa de la poca atenció que rep i li demana tot allò que li falta –material escolar, bates per a les educadores, material higiènic...– mentre ensenya de manera entusiasta la feina que estan fent. Li portem tres caixes de material escolar que hem pogut recollir i ens fem una foto tots junts davant la façana de l'escola.

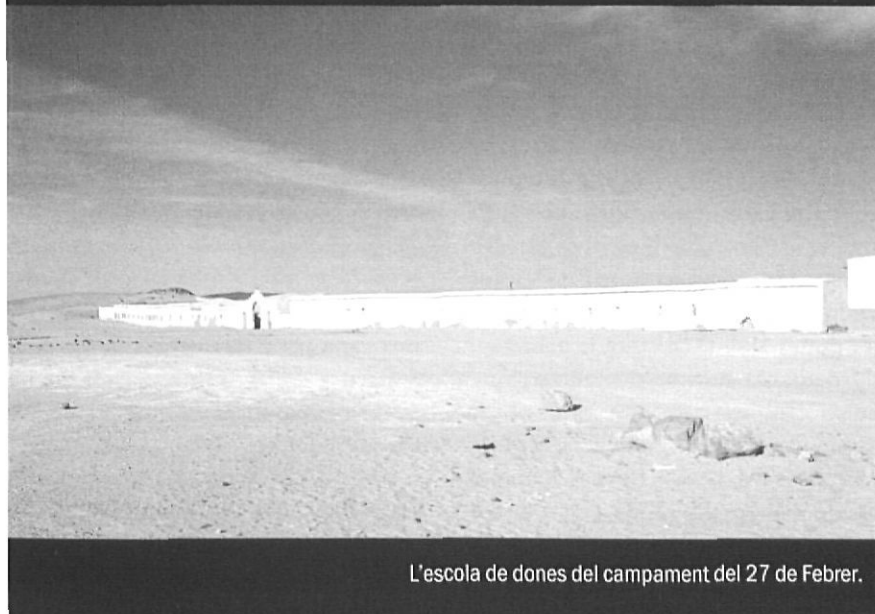
Avui no hi ha escola, es nota perquè vagis on vagis hi ha nens que juguen pel carrer i et vénen al darrera per veure si arrebeguen algun caramel. No sé qui va ser la primera persona que els en va donar un, però es mereix un monument al lloc on el sirocco bufi més fort. Hi ha pilotes arreu, els nens juguen descalços, no estan gaire acostumats a les sabates que s'han de posar per anar a escola i que s'han de treure per entrar a la *haima*. Alguna família ha portat bicicletes, sembla que hagin passats els reis. Les bicicletes es fan malbé molt ràpid amb la pols del desert i aviat

Als camps de refugiats pensen en el futur, per això han fet una aposta important per l'educació dels infants.

La guarderia de Farsia.

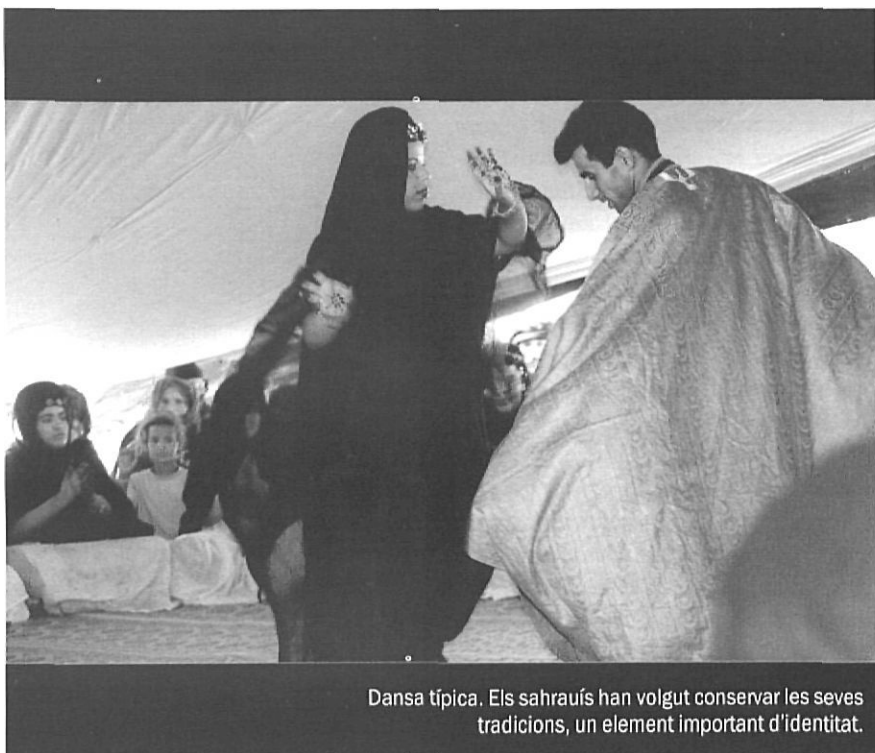
L'escola de dones del campament del 27 de Febrer.

quedaran arraconades esperant que algun Jordi arribi per arreglar-les. En Jordi s'ha passat dos dies arreglant bicicletes; havia portat eines perquè l'altra vegada en va haver d'arreglar una. Mai de la vida s'hagués pensat que n'hi hagués tantes, i fetes malbé.

Uns amics d'uns amics —amics meus, per tant— em tornen al 27 de Febrer. Avui és l'última nit. Quan arribo és tothom fora parant la fresca. En Cori se n'ha hagut d'anar perquè avui ja ha començat a marxar la gent. La Laila em demana que sigui al seu costat perquè aquests dies m'ha vist molt poc. Cal veure l'agilitat amb què s'aixeca del terra, en un moviment rutinari que contrasta amb el caminar lent, pausat, a causa d'una infecció causada per un clau rovellat que no va poder curar per manca de medicaments. El seu és un posat serè, que traspua saviesa, les seves paraules són dolces i amargues alhora. Dolces quan parla de la seva família, de la seva filla que viu a Mauritània, o de la més petita que viu a Andalusia. Amargues quan parla del marit mort a la guerra, de l'exili. Però darrera qualsevol paraula hi ha l'esperança, l'esperança de tornar a casa. Al·là els hi ajudarà.

També hi ha lloc per a un somni dolç

A la Laila, li he portat torrons i bunyols fets a casa abans de marxar. Sé que a ella li agraden les coses dolces i el seu te és el més dolç de tots. Em torna a parlar del seu fill Mohamed, a qui jo encara no conec. «Segur que t'agradarà», diu amb l'amor de mare que la caracteritza, i em dedica un somriure còmplice. A ella li agrada molt conèixer coses de com vivim i moltes de les coses que li va explicar la seva néta quan va tornar de vacances li semblen estranyes: que tanquem les portes amb clau i que la gent hagi de demanar permís per entrar; que anem a la platja i ens estirem al sol per posar-nos negres, quan ella, que és més aviat fosca, ha volgut ser sempre blanca... Però ella no ho valora ni ho critica, ella sap que hi ha altres maneres de viure i que els bunyols de l'Empordà són boníssims amb un te

Dansa típica. Els sahrauís han volgut conservar les seves tradicions, un element important d'identitat.

del Sàhara. M'agradaria emportar-me-la i anar a trobar el mar plegades.

Arriba en Mohamed Fadel, els italians acaben de marxar i li han regalat una de les seves càmeres de vídeo. Ens ensenya com funciona. A la Laila li fa molta gràcia de veure-s'hi, però li diu que no perdi el temps amb ella, que és vella. Amb els italians, ha anat a la zona alliberada. Aquesta primavera està plovent i hi ha bones pastures. Alguns sahrauís hi han anat a portar els seus camells; ara que hi ha alto el foc s'hi pot anar. «Quan tornis a venir t'hi portaré, veuràs les muntanyes del meu país. Allò sí que és bonic!», diu mentre els ulls li espurnegen d'alegria. La Laila se l'escolta i em sembla que li torna l'enyorament.

Sopem entre rialles i xerroles. Jo també els enyoraré. Arriben l'Alí i l'Umelfadli, que em ve a portar un regal. S'asseuen també a sopar. Arriba la mare de la Hanna que ve a portar una carta per a una família de Girona. S'asseu a sopar. Cada vegada hi ha més estrelles, em sento una privilegiada de poder ser aquí, al mig la sorra, on se sent la força d'un poble que lluita dignament contra la injustícia i per la llibertat. Després de sopar ballem, més ben dit, ballen. Dones, homes, ancians, joves, nens...

Quan tanco els ulls els veig a tots: dones, homes, ancians, joves, nens... Veig també les costes de l'Atlàntic, amb les cases blanques ben a prop, els carrers d'El Aaiun, les muntanyes del Tarsili, les pastures verdes amb ramats d'alts camells sota l'esguard d'un ancià... I veig la Laila, la Bishra, en Cori, l'Umedfaldi, l'Alí, en Mohamed Fadel, la Magasen, la Salka, la Samira... que s'hi passegen. A tots ells, homes i dones de mirada clara i profunda, us voldria allà, a casa vostra.

Roser Carles

ACAPS (Associació Catalana del Poble Sahrauí)

- (1) La *melfa* és el vestit de les dones sahrauís, és fet d'una roba lleugera, d'una sola peça llarga, amb la qual s'emboliquen tot el cos.
- (2) La *darna'a* és el vestit dels homes, és una mena de túnica, blanca o blava, molt oberta dels braços. A vegades hi porten els pantalons conjuntats.
- (3) El *zen* és el turbant, normalment negre, amb què els homes i a vegades també les dones s'emboliquen el cap.
- (4) La *haima* és la tenda tradicional dels nòmades al desert. Antigament eren fetes de llana de camell. Les dels camps de refugiats s'hi assemblen, però estan fetes de lona verda cedida per l'ACNUR i estan confeccionades per les dones mateix.